

Za čo všetko vďačí latinská omša rímskej kultúre? (Prvá časť)

Lucia Laudoniu

10. augusta 2023 ✝ Cirkev História

Počas korunovačných obradov rímskeho pontifika ceremoniár tri razy zvolal to známe „*sic transit gloria mundi*“ („tak pominie sláva sveta“). Zachcelo sa mi parafrázovať túto maximu, keď môj zrak zabľúdil na zničený latinský nápis na prešovskej Floriánovej bráne. *Sic transeunt litterae*. Tak pominú písmená.

Svätofloriánska brána píše svoje dejiny od 15. storočia, novoveké prestavby ju však zmenili na nepoznanie. Zväčšenie okien „zabilo“ (nič viac a nič menej) latinskú lokúciu, ktorá sa v dôsledku tohto zásahu stala nečitateľnou. Aké bolo jej posolstvo, môžeme len hádať.

Latinská inskripčia nad Floriánovou bránou v Prešove.

Zdroj: Ing. Mgr. Jozef Kotulič / commons.wikimedia.org

Interpretácia nápisu

Cesta k dešifrovaniu prešovského latinského odkazu je zarúbaná nedbalosťou. „*Vesit tuta*“ môže byť torzom neolatinského zápisu konjunktívnej formulácie „*(q)v(a)e sit tvta*“ s významom „ktorá (tá však) nech je chránená“. Filologická pravda však môže byť celkom odlišná. Možností transkripcie latinského nápisu na Floriánovej bráne je viac. Čo takto „*(a)ve sit tvta*“ („buď pozdravená, nech si v bezpečí“)? Posolstvo tohto znenia by sa mohlo ocitnúť na mestskej bráne, všakže?

„*Lav*“ je nepochybne fragmentom niektorého z tvarov slovesa *laudare* (chváliť) alebo substantíva *laus* (chvála) a jeho derivátov. „*Tvas*“ predstavuje akuzatív plurálu latinského posesívneho zámena *tua* (tvoja), *respice* sa prekladá ako zhliadni.

Spojenie „*vota clie(n)tvm nostraq(ve)*“, teda „zásľubné obety (dary, prísľuby) poddaných (zverencov) a naše“ je dobre čitateľné, hoci zub času „odhryzol“ z nápisu písmeno „n“. Namiesto „*clientum*“ tam stojí „*clie tvm*“. Rovnaký „osud“ postretol substantívum „*te ta*“, pod ktorým sa neskrýva žiadna teta, ale plurál „*tecta*“ (strechy).

Čo vlastne značí „*limina*“ – ďalšie slovo, ktoré odolalo devastácii? Ide o plurál neutra *limen* (vchod, prah, prechod, dvere, hranica). Spojenie „*ad limina apostolorum*“ („k prahom apoštolov“) je v katolíckom prostredí dobre známe. *Limen* však v niektorých prípadoch môže označovať aj začiatok... a sme na začiatku epigrafickej hádanky.

Alegória - trochu odvážna, ale zato logická

Dajme na chvíľu bokom pátranie po presnom znení slov. Pretože to, čo sa stalo s latinčinou nad nádhernou prešovskou bránou, akoby predznamenávalo postmodernú „popravu“ latinskej kultúry.

Stavitelia si priali veľké okná – a murivo s nápisom bez milosti rozbúrali... Stojím pred Floriánovou bránou – a nemôžem si nespomenúť na povestné otvorené okná II. vatikánskeho koncilu.

Napriek všetkému netreba sa brodiť močiarmi pesimizmu. Nemôžem sa ubrániť myšlienke, že je riadením Božím, že syntagma „*vota clie(n)tvm nostra q(ve)*“ žiari na Floriánovej bráne takmer nepoškodená.

Medzi významy stredovekého *votum* patrí aj nábožný sľub, svätý dar a s ním spojená duchovná obeta. Svedectvo o pravdepodobnom zaslúbení Prešovčanov Bohu je teda stále živé a čitateľné, hoci zo zvyšku nápisu zostalo len torzo.

O tradičnej latinskej omši platí to isté. Vyhodená na smetisko barokovej nostalgie, (zdanlivo) pochovaná lopatami progresu, „pobozkaná“ buldozermi budujúcimi široké okná nového resetu s výhľadom na cintorín mučeníkov zdravého rozumu, predsa zostáva nezmazateľne vpísaná do muriva cirkevných dejín.

Áno, niektoré slová a písmená rozstrapatil závan (lepšie povedané, tornádo) *aggiornamenta*, ale to podstatné – *vota nostra* – zostáva neporušené.

Ak by pomyselná brána liturgie jedného dňa spadla, Boh ju znova postaví. Boh – nebeský architekt – totiž vlastní plán, na ktorý nijaká ľudská búracia čata nemá dosah.

Nepriatelia starobylej rímskej liturgie zabúdajú na skutočnosť, že svätú omšu spájajú s nebesami tisícročné duchovné laná, ktoré človek nikdy nemôže pretnúť. K týmto duchovným lanám patrí aj fenomén *Romanitas* – rímska identita, charakter, *essentia Romana*. V čom vlastne spočíva „rímskosť“ latinskej bohoslužby?

Romanitas formovala liturgické slávenie unikátnym spôsobom.

Zdroj: pixabay.com

Univerzalizmus

Prenesme sa na chvíľu do roku 416 *post Christum natum*. Vtedajší svet sa ešte nestihol spamätať z Alarichovho dobytia Ríma (stalo sa v roku 410). Ako by povedal klasik, zbrane nemali tú moc, aby ukradli múzam ich zlatý hlas.

Básnik Rutilius Claudius Namatianus sa vybral na dobrodružnú plavbu do Galie. Tá ho inšpirovala, aby sa chopil brka a oslávil ideu rímskeho univerzalizmu, ktorú pápežstvo prijalo za svoju.

Namatianus hlása: „*fecisti patriam diversis gentibus unam*“ („z rôznych národov učinil si jediné vlast“) a „*urbem fecisti quod prius orbis erat*“ („z toho, čo prv bolo celým svetom, vystaval si mesto“). Latinsky píšuci galský bard nazval svoj veršovaný cestopis príznačne – *De reditu suo* (O svojom návrate). V myšlienkach sa vracia do Romulovho mesta, vidíac v ňom srdce sveta.

Rímska štátnosť bola tajomne vyhlbeným korytom, do ktorého Boh vliat podivuhodný prúd Ducha Svätého. Betlehemske Dieťa bolo zavinuté v plienkach chudoby. Svet, do ktorého sa toto Dieťa narodilo, bol ovinutý rímskou tógou.

Pax Romana a pax Christi

Byzantský Východ spieva na Narodenie Pána hymnus – *doxastikon* pripisovaný mníške Kassii (Kassiane) z 9. storočia, ktorý vo svojom latinskom znení začína absolútnym ablatívom *Augusto regnante* – za vlády Augusta, keď Augustus vládol. Hymnus poukazuje na skutočnosť, že pohanské národy boli zapísané podľa nariadenia cisára, no verný Boží ľud bol sčítaný v mene Pánovom, pretože Slovo sa stalo telom. Paralelne sa konali dva úradné akty – jeden viditeľný, na zemi (sčítanie ľudu) a druhý neviditeľný, na nebesiach (mystické sčítanie prvých novozákonných duší).

Aj západná liturgia svedčí, že Spasiteľ sa narodil v dobe rímskeho mieru – *pax Romana*. On sám je tým pokojom.

Keď biskup na pontifikálnej svätej omši pozdravuje ľud slovami *pax vobiscum* (pokoj vám), tajomne vyzýva Krista. Prečo je tomu tak? Písmená „p“ a „x“ z latinského slova *pax* (pokoj, mier) v gréčtine predstavujú akronym „chí-ró“ – grécku abreviáciu (*crismon*) mena Christus. Latinské *pax* teda obsahuje christogram. Ako veľkolepo to muselo znieť latinským ušiam privyknutým na grécku vzdelanosť!

„*Agnus Dei... dona nobis pacem*“, „Baránok Boží... daruj nám pokoj“ – teda samého seba. Similarita medzi latinským termínom pre pokoj a gréckym christogramom je však pozorovateľná iba v latinských liturgických textoch, v prekladoch sa stráca. Kvôli týmto a ďalším nuansám je zachovanie sakrálneho latinského jazyka v kresťanských obradoch otázkou (duchovného) života a smrti.

Slovo je pre liturgiu tým, čím je vzduch pre pľúca.

Zdroj: Extraordinary Faith / commons.wikimedia.org

Dar práva

Rímsky *ordo* je vzhľadom na jurisdikčné spojenie s patriarchom Západu nasiaknutý ideou univerzalizmu, ktorá sa prejavovala napríklad v imperiálnom právnom systéme.

Koreňom termínu *lex* (zákon) je *lag-/lig-*, badateľný tiež v slovese *ligo* (viažem). Cicero hľadá v tomto slovese pôvod substantíva *religio*. Náboženstvo nás (opakovane) viaže (*re-ligo*) s Divinitou sťa nebeská pupočná šnúra.

Pre Rimanov bolo právo posvätnou realitou a podmienkou poriadku. Kde niet práva, niet ani pokoja. *Luciditas legis*, teda jasnosť zákona, mala pre formovanie latinskej liturgickej poézie oveľa väčší význam, než napríklad abstrakcia.

Krása duchovnej poézie preto spočíva najmä v jej usporiadaní, takom blízkom poriadku starorímskeho práva. Západné omšové texty sú plné právnych formulácií, ktoré boli každodennému rečovému prejavu bežného rímskeho ľudu dosť vzdialené. Stačí sa zamerať napríklad na frekvenciu pojmu *meritum* (zásluha, odplata, mzda). Dedičstvo rímskeho právneho myslenia v kresťanskej liturgii však nie je ničím negatívnym, pokiaľ správne interpretujeme príslušný pojmoslovný aparát.

Pokúsím sa to ilustrovať na príklade podstatného mena *intercessio*, ktoré je rovnako juridickým termínom. *Intercessio* bolo v starom Ríme aktom zakročenia proti niekomu alebo v niečí prospech, prejavom odporu tribúnov (*tribunorum intercessio*), či právom veta. Etymológia pojmu je zjavná: kráčať, vstupovať (*cedo*) medzi (*inter*) dve strany, a tým ovplyvniť nejaký proces. Duch Svätý použil toto slovo zo sveta paragrafov, aby ním zdôraznil legitimitu a účinnosť príhovoru Bohorodičky a svätých (*intercessio sanctorum*). Rímski kresťania pripisovali intercesiám svojich nebeských patrónov rovnakú (ak nie ešte väčšiu) vážnosť, ako intervencii advokáta v súdnom procese. Táto mentalita pochopiteľne ovplyvňovala podobu liturgických textov, ktoré v sebe nesú stále neobjavenú silu zákona.

Splendor Romanus.

Zdroj: pxfuel.com

Rekapitulácia

Zatiaľ sme identifikovali tri starorímske mentálne archetypy, ktoré zanechali stopu v latinskej liturgii: princíp univerzalizmu, *pax Romana* a právnu lexiku.

Rímsky zmysel pre univerzalizmus pomáhal Latinom prežívať katolicitu Cirkvi unikátnym spôsobom – ako proces smerovania celého univerza k jedinému Bohu a jedinej Pravde (prefix *uni*– predstavuje Jedno a deponentné *versari* má význam obrátenia, otočenia sa).

Rím, *Civitas aeterna*, ukrýval jeden zo starovekých „pupkov sveta“ – *umbilicus urbis Romae*. Toto miesto na rímskom Fóre malo geomantický (veštecký) význam. Pápežstvo nikdy nepoprelo rímsky nárok byť stredom sveta. Ruský pravoslávny filozof, sofiologický mystik a tiež *anima catholica* Vladimír Sergejevič Solovjov bol presvedčený, že keď Hospodin zapchal slovom Evanjelia nemé ústa modiel, použil rímsky stred vo svoj prospech a dal mu nový soteriologický význam.

Pax Romana dala základ dokonalej infraštruktúre, ktorá akcelerovala šírenie blahozvesti o Kristovom zmŕtvychvstaní a vizuálna podobnosť slova *pax* s gréckym christogramom umožnila latinským srdciam uznať v Kristovi pravý zdroj pokoja a stability. Jazyk rímskeho práva zasa daroval liturgickým textom vážnosť, exaktnosť a dôstojnosť.

Archaická *Romanitas* sa v rímskej omši prejavovala aj v oblasti rodiaceho sa architektonického kánonu. Málokto si dnes uvedomí, že stupne oltára, *pluteus* pred svätyňou a víťazný oblúk nad oltárom sú popri bazilikálnej forme starorímskymi prvkami s latinskou kultúrnou pečatou.

Čo majú spoločné stupne katolíckeho oltára a svätyňa *Ara pacis Augustae*? Ako byzantský sviatok Vstupu (Uvedenia) Bohorodičky do chrámu (v latinských prameňoch *Praesentatio Beatae Mariae Virginis*)

súvisí so stupňovými modlitbami v tradičnej svätej omši? Mohli *plutei Traiani* zo slávneho rímskeho Fóra ovplyvniť podobu mriežky (*cancellus*) určenej na sväté prijímanie v západnej liturgickej tradícii? Prečo sa organ – pôvodne profánny a ceremoniálny hudobný nástroj grécko-rímskej antiky – stal kráľovským nástrojom latinskej liturgie? Na tieto a ďalšie otázky budeme hľadať odpoveď v druhej časti nášho článku, v ktorej opäť dostane slovo *sempiterna Latinitas*.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/za-co-vsetko-vdaci-latinska-omsa-rimskej-kulture-prva-cast/>